

Natuur.oriolus

België-Belgique
P.B.
Antwerpen X
3/1485

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORNITHOLOGIE | ERK. P706369 | OKTOBER-NOVEMBER-DECEMBER 2014 | JG 80 | NR 4
NATUURPUNT | COXIESTRAAT 11 | B-2800 MECHELEN

natuurpunt
Studie

Prooikeuze roofvogels in
de Noorderkempen

119

Dieet Slangenarend
Kalkense Meersen

130

Zangvogels herkennen,
vleugels en staart

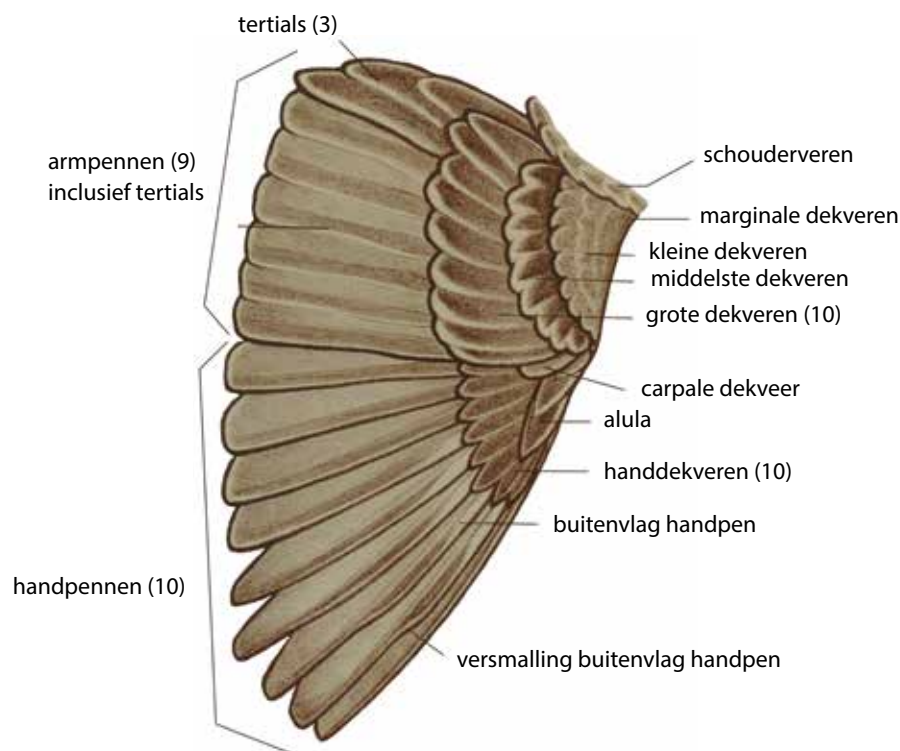
132

Vogels kijken en herkennen, deel 9

Zangvogels: vleugel en staart

› Miguel Demeulemeester

Aflevering 8 (*Natuur.oriolus* 80 (3): 104-110) startten we met een algemene introductie, in het tweede deel over zangvogels gaan we dieper in op de verschillende delen van de vleugels en staart, hun bewegingen en het gebruik ervan bij determinatie. We illustreren dat met een aantal foto's van soorten die doorgaans moeilijk te herkennen zijn.

› **Vleugel van zangvogel.** (Uit: Alderfer *et al.*, 2007).
Delen van de vleugel van een typische zangvogel.

Veel zangvogelsoorten vertonen opvallende patronen en kleuren in de vleugels. Ze kunnen ons helpen om hen te onderscheiden van gelijkaardige soorten. De vleugelrui geeft ons bovendien goede informatie over leeftijdskenmerken. Een grondige kennis van de topografie van een vleugel is daarom essentieel om die kenmerken te vinden en om ze te kunnen beschrijven. Het vraagt dan ook de nodige kennis, oefening en ervaring om zowel in zit als in vlucht alle delen van een vleugel te herkennen.

Tip: neem ook nu je vogelgids erbij en probeer de tips of kenmerken die we opsommen terug te vinden bij de soorten die we aanhalen.

Vleugels, de gevederde voorste ledematen, zijn een natuurtechnisch wonder. De vleugel vormt een symmetrisch en geometrisch systeem van veren dat in de loop van de evolutie werd geperfectioneerd in functie van vlucht en gedrag. Deze superlichte aerodynamische 'arm' kan worden opgevouwen langs het lichaam, zonder in de weg te zitten tijdens het lopen of zwemmen.

Om een vleugel feilloos op te kunnen vouwen, moeten de veren perfect op elkaar passen en in laagjes over elkaar schuiven. De gesloten opgevouwen vleugel zit strak tegen het lichaam en wordt in meer of mindere mate bedekt door de schouderveren en/of de flankveren. Bij koud weer

of bijvoorbeeld tijdens het slapen, kan de vleugel soms helemaal verstopt zitten en zijn vaak enkel de handpentopjes zichtbaar.

Wanneer de vleugel gespreid wordt, waaiëren de veren weer open en vormen ze een breed vleugelvlak dat de vogel kan dragen en vervoeren.

Slagpennen

Een vleugel vouwt op twee plaatsen, overeenkomstig de menselijke elleboog en de pols. De pols of het carpaal gewricht is het vooruitstekende deel van een gesloten vleugel. De namen van de voornaamste slagpennen corresponderen met de plaats waar ze vast zitten in de huid: de handpennen (primaries) zitten aan de 'hand'; de armpennen (secondaries) hangen aan het onderarmbeen. Aan het bovenarmbeen hangen bij zangvogels geen veren.

De handpennen openen en sluiten min of meer zoals een waaier, de armpennen sluiten ongeveer zoals lamellen van een raam. Zoals bij alle vogels liggen de handpennen in de gesloten vleugel onderaan (dus tegen het lichaam), daarop liggen de armpennen en daarop

» **Vleugel van Houtduif *Columba palumbus* met dekveren verwijderd** (Tekening: Katrina van Grouw in 'De ontvederde vogel', 2013)

Zangvogels zijn identiek qua structuur. We zien hoe de hand- en armpennen zijn ingeplant op resp. de hand- en armvleugel. Er ontbreekt één tertial en één binnenste armpen. Let op het 'gat' dat moet worden gedicht door de dekveren.

de tertials als beschermende bovenlaag. Van de armpennen en de handpennen zijn bij een zittende vogel eigenlijk alleen de buitenvlaggen van de veren zichtbaar, van de handpennen meestal ook de toppen. Het zijn dus niet de slagpennen, maar vooral de armdekveren die onze aandacht trekken bij een zittende vogel. Deze hebben ook vaak de opvallendste patronen.

Zangvogels hebben tien **handpennen**, daarvan zijn er meestal negen goed zichtbaar. De buitenste handpen is in de regel sterk verkort, er wordt dus snel over gekeken. Bij o.a. zwaluwen, leeuweriken,

» **Groenling *Carduelis chloris*. 10 november 2013. Diksmuide (W)** (Foto: Miguel Demeulemeester)

Bij Groenling, Kneu *C. cannabina* en Frater *C. flavirostris* kan je aan de bleke rand op de handpennen het geslacht van de vogel bepalen. Bij mannetjes komt het wit of geel van de buitenste handpennen aan de basis van de veer tot tegen de schacht, bij vrouwtjes niet. Deze vogel is makkelijk als een jonge vogel te determineren: merk de ruigrens op tussen de oude, juveniele - met wat bruinige, druppelvormige top - buitenste grote dekveren tegen de nieuwe adulte binnenste met brede groengrijze top. Ook de handdekveren en hand- en armpennen zijn ongeruide juveniele veren.

vinken en gorzen is de buitenste handpen zo klein dat ze zelfs in de hand moeilijk zichtbaar is. Bij een aantal loofzangers, spotvogels en nachtegalen kan de lengte van de verkorte handpen helpen bij de determinatie, zelfs in het veld. Zo is de buitenste handpen van een Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* altijd langer dan de handdekveren, terwijl die bij Noordse Nachtegaal *L. luscinia* altijd korter is. Dit verschil is vaak te zien op goede foto's.

In de meeste ruistudies worden handpennen van binnen naar buiten geteld, dus de buitenste is dan de 10de handpen. Svensson, de auteur van de in Europa meest gebruikte "ringersbijbel", bekijkt het omgekeerd nl. in functie van onder andere museumwerk en de manier waarop vogels meestal worden gehanteerd. Iets om te onthouden wanneer je een beschrijving maakt: laat de lezer weten hoe je de handpennen telt.

De kleur van de handpennen is vaak egaal, maar bij vinkachtigen en gorzen bijvoorbeeld, hebben ze vaak opvallend lichter gekleurde buitenvlaggen.

Alle zangvogels hebben 9 **armpennen**, ze worden altijd van buiten naar binnen geteld. De binnenste drie (tegen het lichaam aan) noemen we de **tertials**. Enkele uitzonderingen op die regel van drie: leeuweriken, Wielewaal *Oriolus oriolus* en de kleine kraaiachtigen hebben 10 armpennen, waarvan vier tertials. De grotere kraaien (Roek *Corvus frugilegus*, Zwarte Kraai *C. corone*, Raaf *C. corax*) hebben er zelfs nog meer.

Tertials zijn dus ook armpennen, maar worden doorgaans apart beschreven omwille van hun meestal duidelijk andere vorm en tekening. Bij uniform getekende soorten worden ze uiteraard vaker meegenomen in de beschrijving van de andere slagpennen.

▶ Rietgors *Emberiza schoeniclus*, juveniel. 04 augustus 2014. Diksmuide (W) (Foto: Miguel Demeulemeester)

De tertials van de meeste gorzen vertonen in het donkere veercentrum een kenmerkende wig of tand op de basis van de buitenvlag. Deze juveniele Rietgors is net gestart met de partiële rui en toont de reeds geruide roestkleurige marginale dekveren. De rest van de vleugel is nog juveniel. In de opgevouwen vleugel beschermen de tertials de rest van de armpennen en een groot deel van de handpennen.

Dekveren

Iedere armpen wordt aan de basis overlapt en beschermd door kleinere veren: de **dekveren**. Ze liggen mooi in rijen gerangschikt. De langste en meest opvallende zijn de **grote dekveren** of grote armdekveren. Ze overlappen de bases van de armpennen – bijvoorbeeld bij de Koolmees *Parus major* zit hier de witte vleugelstreep. De volgende, kortere rij dekveren zijn de **middelste dekveren**. In tegenstelling tot de andere dekveren overlappen deze van buiten naar binnen en bedekken ze de bases van de grote dekveren. De middelste dekveren worden op hun beurt bedekt door de **kleine dekveren**. In tegenstelling tot de eerdere dekveren, omvat deze set meerdere rijen veertjes. De uiterste voorvleugel tenslotte, wordt beschermd door nog kleinere veren: de **randdekveren** of **marginale dekveren**. In een latere aflevering zullen we leren hoe de rui, of verschillende generaties veren in de vleugel, kunnen gebruikt worden om de leeftijd van de vogel te bepalen.

De bases van de handpennen worden beschermd door **handdekveren** (vaak ook handpendekveren genoemd). In aantal corresponderen ze met het aantal handpennen. Ze zijn soms opvallend getekend, denk maar aan Boomleeuwerik *Lululla arborea* of Paapje *Saxicola rubetra*. Alleen bij grote soorten zoals kraaien worden deze bedekt door een set middelste handdekveren. Dus in een beschrijving van een kraaiachtige spreken we steeds over 'grote handdekveren', bij de meeste andere zangvogels zijn geen middelste aanwezig en volstaat 'handdekveren'.

Door het ontbreken van middelste handdekveren bij de meeste zangvogelsoorten, geldt dus dat de handdekveren meteen worden bedekt door de **alula**: dit is een set van meestal drie veren. In beschrijvingen wordt doorgaans vooral aandacht besteed aan de grootste, buitenste alulaveer: de **duimvleugel**.

Bij Boomleeuwerik is die grootste opvallend wit. Samen met de zwart-witte tekening van de handpendekveren vormen ze het handig 'wit-zwart-wit' kenmerk van de soort, dat vaak zelfs al vanop enige afstand kan worden gebruikt.

Tussen de alula en de handpendekveren zit op de vleugelrand nog een enkele dekveer: de **carpale dekveer**. Op vlak van herkenning een onbelangrijk veertje in de reeks, maar voor ringers soms erg

▶ Spotvogel *Hippolais icterina* 10 juni 2008. Kalmthout (A) (Foto: Glenn Vermeersch) versus Orpheusspotvogel *H. polyglotta*. 22 mei 2013. Filot (L) (Foto: René Dumoulin)
Spotvogel broedt tot in Noorwegen en trekt naar ZO-Afrika. Orpheusspotvogel trekt naar het ZW en heeft een zuidelijker areaal. België bevindt zich op de grens van de respectievelijke broedgebieden.

De kortere handpenprojectie en dus langer lijkende staart is te zien bij Orpheusspotvogel. De Spotvogel heeft een zeer lange handpenprojectie en daardoor korter lijkende staart. Nochtans verschillen hun staarten nauwelijks in absolute lengte. Let ook op de lichte randjes op de buitenvlaggen van de armdekveren en armpennen bij Spotvogel, ze vormen een duidelijker vleugelpaneel, iets wat de gemiddelde Orpheusspotvogel in mindere mate of helemaal niet vertoont. Deze vogel is op dat vlak zeer duidelijk getekend.

► Pestvogel *Bombycilla garrulus*, adult mannetje links en 1^e kalenderjaars rechts. 11 december 2012. Vlissingen (NI) (Foto: Raymond De Smet)

De vleugel van een Pestvogel verschaft een berg aan informatie: lange witte tongen met rode kaarsvet-achtige topjes op de armpennen. Witgele toppen op de handpennen die zich profileren als dwarshaakjes zijn kenmerkend voor adulte vogels. Bij vrouwtjes zijn die korter en is ook de gele lengtestreep fletser, evenals de staartband. Merk op dat zelfs de staartpennen rode lakpuntjes vertonen, bij een vrouwtje zien we die niet. De rechtse is een jonge vogel, dat zien we aan het ontbreken van de witte dwarshaakjes.

handig. Afhankelijk van de soort blijft die na een gedeeltelijke rui al dan niet behouden, bij de Vink *Fringilla coelebs* is dit bijvoorbeeld een handige hulp om jonge vogels van adulte te onderscheiden. De carpale dekveer lijkt een wat kortere, buitenste grote dekveer.

De dekveren op de bovenzvleugels zijn steviger, beter gestructureerd en opvallender getekend dan de **ondervleugeldekveren**, zeker bij zangvogels. Ze zijn donzig en weinig sleetvast en bedekken een beperkte oppervlakte van de ondervleugel. Ze hebben vaak weinig of geen opvallende kleur of tekening. Lijsters vormen hierop zowat de grootste uitzondering. Maar ook een Keep *Fringilla montifringilla* heeft gelijke ondervleugeldekveertjes, die wanneer je erop let een goed kenmerk zijn om ze te onderscheiden van de witte ondervleugels van de Vink in overtrekkende groepen.

Versmallingen en inkepingen

Vogels moeten grote afstanden kunnen overbruggen, elke energiebesparing is dan van groot belang. **Versmallingen op de buitenvlag** (emarginaties) of **inkepingen op de binnenvlag** (notches) zijn aanpassingen die je 'accessoires' van het verenkleed zou kunnen noemen. Ze perfectioneren de vleugel eigenlijk in functie van aerodynamica. Versmallingen en inkepingen bevinden zich meestal alleen aan de randen van de buitenste handpennen. Een inkeping op de binnenvlag correspondeert altijd met een versmalling op de buitenvlag van de volgende meer naar binnen gelegen handpen.

Ze veroorzaken het verspringen van de veerrand, zodat de veer versmalt. Het duidelijkst zijn die zichtbaar bij arenden of andere grote roofvogels; daar resulteren ze daadwerkelijk in 'vingers'. Bij zangvogels is zo'n versmalling delicaat en in de vlucht uiteraard niet zichtbaar door de snelle vleugelslag.

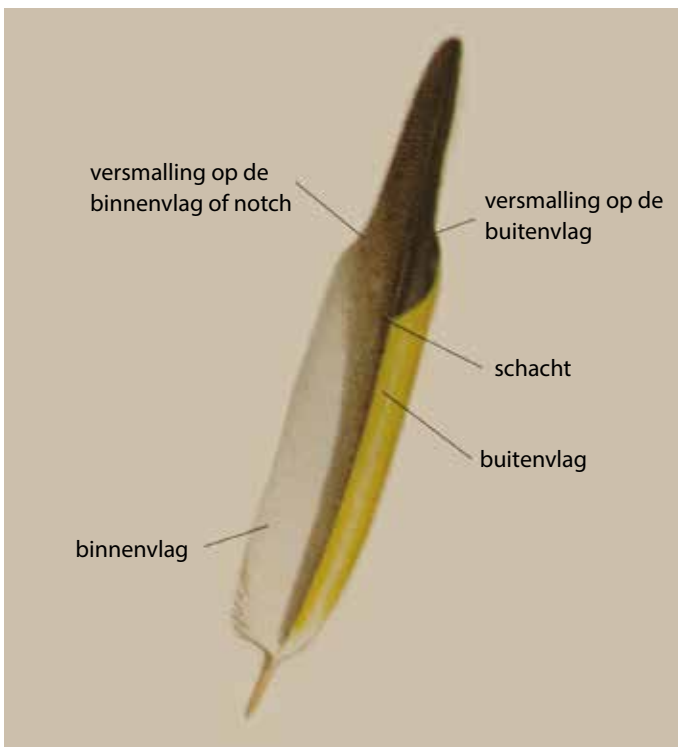
De verkorte buitenste en de volgende eerste grote handpen van een zangvogel zijn eigenlijk helemaal 'versmald'. Het aantal versmallingen en inkepingen verschilt tussen soorten. In de regel: hoe minder versmallingen op de buitenvlag, des te verder de soort vliegt tijdens 'de grote trek'. Handig om te weten wanneer je twijfelt welke van de twee probleemsoorten alweer de meeste versmallingen heeft. Fitis *Phylloscopus trochilus*, Spotvogel *Hippolais icterina*, Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus*, Beflijster *Turdus torquatus* en Noordse Nachtegaal hebben dus telkens minder versmallingen dan hun "zustersoorten", respectievelijk Tjiftjaf *P. collybita*, Orpheusspotvogel *H. polyglotta*, Zwarte Roodstaart *P. ochruros*, Merel *T. merula* en Nachtegaal.

De ligging van de versmallingen tegenover de tertials of de top van de vleugel kunnen van belang zijn in de determinatie van (vaak) zeldzame soorten rietzangers *Acrocephalus* en spotvogels *Hippolais/Iduna*. Voor ringers helpt de lengte van de inkeping in de determinatie tussen Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus* en Bosrietzanger *A. palustris*. In de regel is die van de eerste dieper.

Handpenprojectie

De handpenprojectie kwam al meermaals ter sprake in vorige afleveringen. Het is het zichtbare deel van de handpennen dat voorbij de toppen van de tertials steekt. Handpenprojecties worden bijgevolg uitsluitend bij zittende vogels gebruikt. De handpenprojectie is een handige indicator van de vleugelstructuur en een belangrijk hulpmiddel bij heel wat moeilijke determinaties.

Opnieuw, de soorten die de langste trektochten maken, hebben doorgaans de langste vleugels. Die vergelijking dien je wel te maken tussen verwante soorten. Een Zwarte Kraai, een uitgesproken stand-

Handpen

De verschillende delen van een individuele slagpen uit de linkervleugel van een zangvogel. De buitenvlag is altijd smaller dan de binnenvlag.

Handpenprojectie

De Cetti's Zanger *Cettia cetti* is een buitenbeentje op vele vlakken: het is in Europa de enige zangvogel met slechts 10 staartpenen, met de meest ronde vleugel en de meeste versmallingen op de buitenvlaggen van de handpenen: soms tot op de 7de handpen!

Zwaluwen hebben dan weer de langste handpenprojectie en bijgevolg dus ook de scherpste vleugels.

Bij gierzwaluwen is die weliswaar nog langer, maar dat zijn natuurlijk geen zangvogels.

vogel, heeft immers ook een lange handpenprojectie, maar die van de Roek, een trekvogel, is langer. Bij Kleine Klapekster *Lanius minor* is ze langer dan bij Klapekster *L. excubitor*, bij Grasmus *Sylvia communis* is de projectie langer dan bij Brilgrasmus *S. conspicillata*... Ook hier geldt dat de eerste soort telkens minder versmallingen/inkepingen heeft dan de tweede.

We meten de handpenprojectie door de vergelijking te maken van de lengte van het zichtbare deel van de handpenen tegenover de zichtbare lengte van de tertials. In extreme gevallen, zoals bij zwaluwen, bedraagt de handpenprojectie 3x de tertiallengte. Maar bij de meeste zangvogels is de handpenprojectie korter dan tot gelijk aan de tertiallengte. Een klassiek duo: de handpenprojectie van een Fitis bedraagt ongeveer 1/1 (dus gelijk aan de tertiallengte), terwijl die van een Tjiftjaf maar 2/3 bedraagt. Samen met de handpenprojectie verschilt ook de positie van de vleugelpunt tegenover de staarttop. Een Orpheusspotvogel heeft geen langere staart dan een Spotvogel, dat lijkt alleen maar zo omdat de vleugels korter zijn.

Soorten van open gebieden die veel tijd tussen de begroeiing op de grond doorbrengen om te foerageren, hebben in de regel zeer lange tertials. Bij piepers *Anthus* bedekken ze zelfs de volledige vleugeltoppen. Er is één uitzondering, de in Europa zeer zeldzame

Petsjorapieper *Anthus gustavi* toont een (weliswaar kleine) handpenprojectie. Ook bij leeuweriken en gorzen zien we langere tertials en kortere handpenprojecties. Uiteraard moeten de tertials de rest van de vleugel vrijwaren van sleet, die op de grond tussen de begroeiing veel meer impact heeft. Tapuiten leven ook vaak op of nabij de grond en hebben wel lange handpenprojecties, maar zij foerageren in meer open gebied en staan hoog op de poten, zodat de veren minder slijten.

Vleugelformule

De **vleugelformule** omvat de structuur van de vogel, die vooral door ringers wordt gebruikt om het onderscheid tussen soorten meetbaar voor te stellen. De volledige vleugelformule is alleen in de hand meetbaar en objectief te beoordelen. Of was... dankzij de enorme verbetering van optisch materiaal en de ontwikkeling van de digitale fotografie heeft het gebruik van handkenmerken immers al lang de intrede gedaan in de wereld van de veldornithologie. Echte determinatiespecialisten gebruiken geregeld handkenmerken om een determinatie sluitend te maken. Dat is natuurlijk niet altijd haalbaar. Zo is het niet eenvoudig om de delicate ruicontrasten vast te stellen in het veld, zelfs in de hand is het vaak moeilijk.

Maar zoals reeds gezegd, in een volgende aflevering meer over de rui.

Spikes

'Spikes' zijn de puntige uiteinden van de hand- en armpennen, als het ware een verlengde van de schacht. Bij onder andere verschillende soorten loofzangers *Phylloscopus* en lijsters *Turdus*, maar ook bij vliegenvangers *Ficedula* zijn deze 'spikes' zichtbaar als de handpenen puntgaaf zijn. Gezien ze bleek zijn van kleur slijten de puntjes vrij snel af.

Bladkoning *Phylloscopus inornatus*. 01 oktober 2013. Houthulst (W) (Foto: Miguel Demeulemeester)

Een Bladkoning toont in vers kleed duidelijke 'spikes' op de handpentoppen. Andere *Phylloscopus*-soorten die dit tonen zijn o.a. Fluiter *P. sibilatrix*, Pallas' Boszanger *P. proregulus*, Noordse Boszanger *P. borealis* en Raddes Boszanger *P. schwarzi*.

Tot op zekere hoogte kan men de vleugelformule bepalen aan de hand van goede foto's van een vogel in zit: zo zegt de logica dat een lange handpenspatiëring wijst op een meer puntige vleugel, een kortere en dus rondere vleugel resulteert in een kortere spatiëring tussen de handpentoppen.

Vleugeltekening

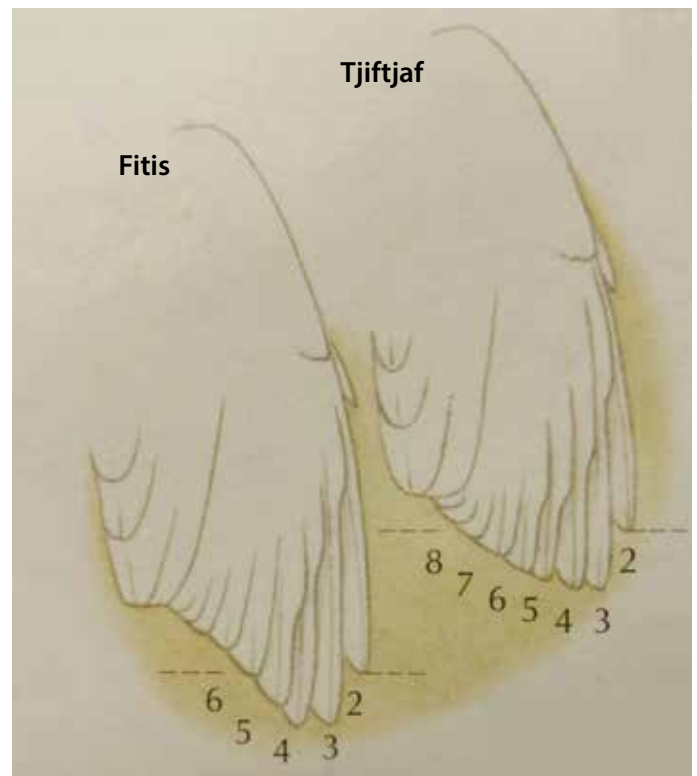
Het vleugelpatroon wordt bij vogels bepaald door kleurpatronen, de structuur van de vleugel en de individuele veren. Het al of niet intens aanwezig zijn van lichte toppen op de dekveren of een deel ervan, bepaalt bv. of er geen, één of twee vleugelstrepen worden gevormd. Lichte of donkere randen op de aansluitende veren – vooral op de tertials, de arm- of de handpennen – kunnen extra in het oog springen als een bleker of opvallend gekleurd veld op de gesloten vleugel, zoals bij Beflijster *Turdus torquatus*. Subtiel kan ook: het witte blokje langs de top van de schachten van de tertials bij een Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca* zijn bij een jonge vogel anders gevormd dan bij een adult, waar we enkel een doorlopend smal zoompje zien.

Staart

Qua mechanica is de staart vergelijkbaar met de hand van een vleugel. Het is een waaier die kan worden opengespreid of dichtgevouwen. Quasi alle zangvogels hebben 12 staartpennen, uitgezonderd de Cetti's Zanger *Cettia cetti* die er 10 heeft.

In een dichtgevouwen staart liggen de staartpennen als lamellen in laagjes op elkaar, met de middelste staartpennen van boven. Die hebben vaak een andere vorm en tekening. Van de andere staartveren zie je bij een zittende vogel dus enkel de randjes. Wanneer de staart gespreid wordt, zie je meestal elke individuele veer, maar vooral de buitenvlaggen zijn goed zichtbaar. Vele soorten hebben witte of anders gekleurde markeringen op de buitenste staartpennen of de staartpentoppen. Bij sommige weinig opvallend getekende soorten kan het zelfs een doorslaggevend kenmerk zijn. Denk maar aan de subtiele verschillen in de staarttekening bij tapuiten, piepers of de zwart-witte vliegenvangers.

De staartlengte en -vorm is extreem variabel. Vele soorten hebben een aangepaste staartvorm in functie van de bals of hun foerageerwijze. Bij sommige soorten komen de bovenstaartdekveren bijna tot aan de top van de staart, waardoor je de staart eigenlijk nauwelijks te zien krijgt. Nachtegalen, Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Snor *L. luscinioides* zijn daar voorbeelden van. De meeste zangvogels hebben een relatief recht afgesneden staart, waarbij alle staartpennen min of

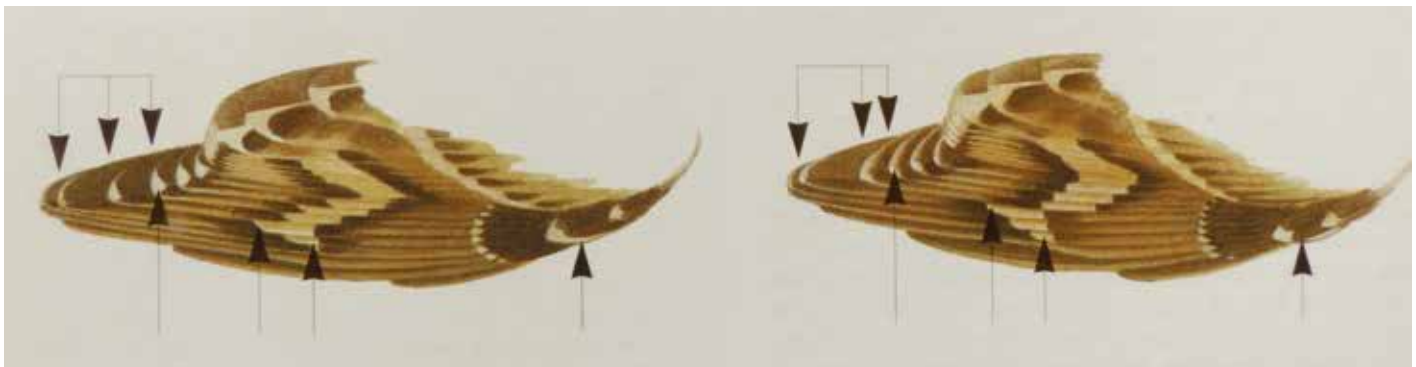

› Vleugelformule van Fitis *Phylloscopus trochilus* en Tjiftjaf *P. collybita*

In deze figuur worden de handpennen van buiten naar binnen geteld. Bij Tjiftjaf valt de top van de 2de handpen tussen de 7de en de 8ste handpen, terwijl die van Fitis tussen de 5de en de 6de ligt. Let ook op de versmallingen op de buitenvlaggen: bij Tjiftjaf tot op de 6de handpen, bij Fitis slechts tot op de 5de. Fitis trekt dan ook over grotere afstanden...

meer dezelfde lengte hebben. Bij sommige soorten zijn de centrale staartpennen het kortst: dat resulteert in een gevorkte staart zoals bijvoorbeeld bij Boerenzwaluw *Hirundo rustica*, waarbij de verlengde buitenste staartpennen de staartvorm nog accentueren. Maar ook de meeste vinken *Fringillidae* en gorzen *Emberizidae* hebben een (licht) gevorkte staart. Bij het determineren van 'kleine bruine vogeltjes' is de recht afgesneden staartvorm bij spotvogels *Hippolais/Iduna*, de licht afgeronde top bij de verschillende soorten rietzangers *Acrocephalus* en sterk afgeronde staart bij *Locustella's* alvast een goede eerste indicatie om in de juiste familie terecht te komen.

Andere soorten hebben dan weer (extra) lange middelste staartpennen die zorgen voor een waaievormige of trapvormige staart. Ekster *Pica pica* en Baardmannetje *Panurus biarmicus* zijn daarvan voorbeelden.

› Figuur: Vleugel van Boomkruiper *Certhia brachydactyla* (links) en Taigaboomkruiper *Certhia familiaris* (rechts). (Uit: Beaman et al, 1998)

Boomkruipers *Certhia* hebben een complex vleugelpatroon.

Zowat alle veren hebben lichte zomen, randen of toppen. Samen met de geelwitte vleugelstreep, die extra wordt benadrukt door zwarte begrenzing, creëren ze een uniek patroon.

Enkele subtiele verschillen in tekening en de vleugelformule bieden hulp bij de soortbepaling. Bij Taigaboomkruiper is het 'trapje' in de gele vleugelbaan (mèt ronde topjes) en een grotere spatiëring tussen handpen 6 en 7 kenmerkend. Let bij de Boomkruiper op de puntige topjes van de lichte vleugelbaan, de lichte rand aan de duimvleugel die doorloopt naar de basis en de meer gelijke spatiëring van de handpentoppen.

» Oeverpieper *Anthus petrosus*. 10 december 2011. Serooskerke (NI) (Foto: Raymond De Smet)

» Waterpieper *Anthus spinoletta*. 2 februari 2012. Ravels (A) (Foto: David Verdonck)

Waterpieper *Anthus spinoletta* en Oeverpieper *A. petrosus* zijn lastig te herkennen soorten. Er zijn nochtans verschillende kenmerken: de meer grijsbruine Waterpieper heeft witte buitenste staartpennen en zuiverder witte vleugelstrepen en tertialranden. Oeverpieper heeft grijze buitenste staartpennen, grijzere vleugelstrepen, is donkerder en meer olijvig groenbruin gekleurd op mantel en flanken. De Oeverpieper is in de regel een uitgesproken kustvogel, toch worden er daardoor heel wat voor Waterpieper aanzien in het binnenland. Omgekeerd kan ook: op de schorren zijn met name in het najaar wel eens Waterpiepers te vinden.

▮ Izabeltapuit *Oenanthe isabellinus*. 4 oktober 2013. Heist (W) (Foto: Johan De Smet)

Deze soort is moeilijk te onderscheiden van de gewone Tapuit *O. oenanthe*. Het staartpatroon is subtiel verschillend: Izabel heeft beduidend meer zwart op de staarttop, waardoor de T-vorm zich minder duidelijk aftekent. Een tweede belangrijk verschil: elke veer in de vleugel heeft een brede bleke zoom, behalve de duimvleugel, waardoor deze de enige echt donkere veer in de vleugel is.

De Staartmees *Aegithalus caudatus* heeft een extreem lange, ietwat losse, waaivormige staart. Maar evengoed kan die lichtjes gevorkt lijken door de iets kortere middelste staartpennen! Dat is vooral te zien bij juveniele vogels. Voor die soort is dat het voornaamste leeftijdskenmerk tot aan de postjuveniele rui.

De rui kan een misleidende factor zijn in het beoordelen van de staartvorm. Ingroeiende veren geven de staart een andere vorm. Hou daar dus rekening mee.

De staartveren zijn vaak contrastrijk getekend en vertonen soms erg belangrijke kenmerken. Handig, vooral omdat dit vaak net het laatste is wat je ziet wanneer de vogel bijvoorbeeld wegduikt in een struik. Op foto's van tapuiten zie je perfect hoe patronen gevormd worden. Minieme nuances op individuele veren kunnen subtiele verschillen creëren in staarttekening. De vorm en de hoeveelheid wit in de staart van gorzen, vinken en grasmussen kunnen de sleutel zijn in menig determinatievraagstuk! Ook bij sommige piepers, zoals bij Grote Pieper *Anthus richardi* en Mongoolse Pieper *A. godlewski* is de vorm en de hoeveelheid wit op het buitenste paar staartpennen dé sleutel.

Langs de onderkant is de staart - net als de vleugels - meestal egaal getekend, al kan de tekening op de bovenkant doorschijnen onder bepaalde omstandigheden natuurlijk. En toch: wanneer je een vogel van onderen ziet, is de tekening op de buitenste staartpennen vaak beter in te schatten dan van boven. De buitenste veren zijn immers markanter getekend en vertonen soms belangrijke kenmerken. Het patroon op de gesloten staart van een Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva* is bv. contrastrijker langs de onderzijde.

Sommige soorten maken zeer karakteristieke bewegingen met de staart en/of de vleugels. Denk maar aan het wippen van de staart bij kwikstaarten. Een Roodborst *Erithacus rubecula* 'trekt' vaak met de vleugels en een Winterkoning *Troglodytes troglodytes* houdt het staartje meestal opgewipt, of 'zwaait' er zelfs wat mee tijdens het zingen. Veel soorten zangers - in het bijzonder loofzangers en goudhaantjes - zitten haast nooit stil tijdens het foerageren, ze bewegen voortdurend van links naar rechts, 'trekken' met de vleugels en openen de staart herhaaldelijk bliksemsnel. Het lijkt soms alsof ze vliegjes willen opjagen.

Wist je dat een Tjiftjaf vaak al met het blote oog heel makkelijk te onderscheiden is van een Fitis? De Tjiftjaf trekt z'n staartje om de paar seconden neerwaarts, terwijl die van Fitis stabiel achteruit gehouden wordt. Dat zie je niet op een foto of tekening in een boek, maar eens gekend is het een heel praktisch veldkenmerk!

Referenties

- Alderfer J. & J.L. Dunn. 2007. *National Geographic Birding essentials*. National Geographic Society. Washington.
- Beaman M. & S. Madge. 1998. *The handbook of Bird Identification for Europe and the Western Palearctic*. Christopher Helm/A&C Black. London.
- Jonsson L. 1993. *Vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten*. Tirion. Baarn.
- Sibley A.D. 2002. *Sibley's Birding Basics*. A. Knopf. New York.
- Svensson L. 1992, 4th edition. *Identification Guide to European Passerines*. BTO. Thetford.
- Svensson L., K. Mullarney & D. Zetterström. 2009, 2nd edition. *Collins Bird Guide*. HarperCollins. London.
- van Grouw K. 2013. *De ontvederde vogel*. Tirion Natuur. Utrecht.

Miguel Demeulemeester (wheatear32@hotmail.com)